

Józef Mandziuk

"Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie tarnopolskim 1939-1946", Henryk Komański, Szczepan Siekierka, Wrocław 2004 : [recenzja]

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 12/2, 293-295

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

bu, potwierdzeniem szlachectwa, nazwami posiadłości ziemskich i ich przynależnością do powiatów oraz, co istotne dla historyków-geografów Kościola, parafii, a w miarę zachowanych danych – liczba mieszkańców danego majątku. *Spis* jest bogato ilustrowany, m.in. fotografiami istniejących do dziś kościołów parafialnych, kaplic cmentarnych czy miejsc pochówku osób szczególnie zasłużonych dla ziemi lidzkiej.

Można zadać pytanie, czy praca Czesława Malewskiego to tylko „poszukiwanie własnej przeszłości, korzeni, tożsamości”, jak napisał we wstępie do książki Franciszek Nowiński, czy też ukazanie w pełnym wymiarze dziejów Lidy, jej okolic i jej mieszkańców. Dla mnie książka Malewskiego jest na swój sposób dziełem fundamentalnym, nie do powtórzenia. Autor jest historykiem kompletnym, o czym świadczy niezwykła rzetelność przy korzystaniu ze źródeł pochodzących z akt osobowych i ziemskich znajdujących się w Państwowym Archiwum Historycznym Litwy w Wilnie, księgach metrykalnych kościołów parafialnych dekanatu lidzkiego i raduńskiego, inwentarzach parafialnych kościołów powiatu lidzkiego, Kancelarii wileńskiego generał-gubernatora czy Kancelarii wileńskiego samorządu szlacheckiego.

Praca Malewskiego, ciekawa i ważna sama w sobie, będzie przecież kontynuowana. Wiem, że autor przystąpił do opracowywania spisu rodów szlacheckich na Wileńszczyźnie. Trzeba więc trzymać kciuki za to, by Czesław Malewski ukończył swe DZIEŁO dotyczące całości Kresów Północno-Wschodnich Rzeczypospolitej.

Cyprian Wilanowski

Henryk Komarński, Szczepan Sikiorka, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na Polakach w województwie tarnopolskim 1939-1946*. Wrocław 2004, Wydaw. Nortom, ss. 1182, fot. 379.

W 1983 r. ukazała się drukiem książka ks. bpa prof. dra hab. Wincentego Urbana pt. *Droga Krzyżowa Archidiecezji Lwowskiej w latach II wojny światowej 1939-1945*. Wywołała ona wielkie poruszenie wśród polskich czytelników i negatywny odzew ze strony niektórych Ukraińców. Wtedy zrozumiałem, że powinna ukazać się wielka pozycja naukowa, która przedstawiłaby prawdę o gehennie ludności polskiej ze strony ludobójczej działalności OUN-UPA. Z opowiadań mojej Mamy wiedziałem, że gdy przychodził wieczór uciekała z dziećmi z domu przed banderowcami. Moja Ciocia została w bestialski sposób zamordowana w swoim domu niemal na oczach męża i dwóch synów, ukrytych na strychu. W tym czasie mój Ojciec służył w Wojsku Polskim i poniósł śmierć na froncie w styczniu 1945 r. w Wadowicach. Przekonałem się, że nie można budować stosunków między narodami, zwłaszcza sąsiadami, na kłamstwie i niedomówieniach. Po latach moje przekonanie wzmocnił Jan Paweł II Wielki, pisząc w swojej książce pt.: *Wstanie, chodźmy*: „Istotnie nie wolno odwracać się od prawdy, zaprzestać jej głoszenia, ukrywać, nawet jeśli jest to prawda trudna, a jej wyjawienie wiąże się z wielkim bólem. *Poznać prawdę, a prawda was wyzwoli* (J 8, 32) – oto jest nasze zadanie i zarazem nasze oparcie!

W tej sprawie nie ma kompromisów, ani oportunistycznego uciekania się do ludzkiej dyplomacji”¹.

Tymczasem temat zbrodni popełnianych przez Ukraińców na polskiej ludności kresowej nadal był konsekwentnie pomijany i przemilczany. Dopiero w 1990 r. powstała organizacja pod nazwą: Stowarzyszenie Rodzin Ofiar Ukraińskiego Nacjonalizmu – „Misja Pojednania i Pokuty”. Otrzymało ono 22 I 1992 r. osobowość prawną i wynikające z tego tytułu uprawnienia. Dwaj członkowie noszącego aktualnie nazwę „Stowarzyszenia Upamiętniającego Ofiary Zbrodni Ukraińskich”: Szczepan Siekierka (dzisiejszy prezes) i Henryk Komański podjęli się opracowania książki pod wyżej podanym tytułem na podstawie podanych materiałów zgromadzonych przez wymienione Stowarzyszenie i literatury przedmiotu. Wykorzystali w swojej pracy 2 951 relacji świadków, którzy przeżyli mordy ukraińskie i blisko 400 dokumentów faktograficznych, dotyczących 17 powiatów województwa tarnopolskiego. Dla celów publikacji materiałów rękopiśmiennych w 1992 r. m.in. z ich inicjatywy „Stowarzyszenie” zaczęło wydawać drukiem czasopismo pt.: *Na Rubieży*. Na jego łamach światło druku ujrzały niektóre relacje, listy, wspomnienia, odpowiedzi na ankiety bezpośrednich świadków, którzy ocalili od banderowskich rzezi, opracowania oparte na relacjach świadków zbrodni w poszczególnych miejscowościach wykonane przez respondentów, fotografie osób zamordowanych i rannych, budynków ocalałych i zniszczonych, akta i postanowienia sądów, zwłaszcza grodzkich z lat 1946-1950, w sprawach o uznanie za zmarłych osób zamordowanych lub zaginionych podczas masakry Polaków na Wschodzie. Autorzy dotarli do materiałów Polskiego Państwa Podziemnego, Biura Informacji i propagandy Komendy Głównej Armii Krajowej oraz zdobyli meldunki, sprawozdania, raporty różnych ogniw AK i Delegatury Rządu Polskiego w Londynie, pochodzące z publicznych zbiorów archiwalnych i osób prywatnych. Zdobyli także akta zgonów z ksiąg parafialnych zawierających zapisy osób zamordowanych oraz rejestr pojedynczych i zbiorowych mogił. Oczywiście autorzy dotarli i wykorzystali bogatą literaturę przedmiotu. Należy wyrazić ogromny podziw i uznanie pod adresem autorów w ich pracy w zakresie przeprowadzonej kwerendy źródeł i wykorzystania opracowań. Należy również podkreślić krytyczne oceny zeznań świadków, którzy po 50 latach od przedstawionych tragicznych dni nie wszystko pamiętali i mogli się mylić w podawaniu nazwisk, wieku osób, czy dat opisywanych wydarzeń. Zeznania były porównywane z innymi danymi, by mogły otrzymać miano wiarygodności.

Całość publikacji została ujęta w dwóch częściach, poprzedzonych dobrze opracowanym Wstępem. Część pierwsza zawiera 18 rozdziałów, z których rozdział 1 ukazuje formacje ukraińskich nacjonalistów i podaje ogólne wiadomości o województwie tarnopolskim. Następne rozdziały zawierają rejestr zbrodni ludobójstwa według poszczególnych miejscowości w 17 powiatach omawianego województwa, wraz z podaniem informacji o organizatorach i wykonawcach mordów ludności polskiej. Ponadto przedstawiono dane o liczbie ludności poszczególnych miejscowości, wykazy danych osób zamordowa-

¹ Jan Paweł II, *Wstańcie, chodźmy!* Kraków 2004, s. 147.

nych, rannych oraz liczby osób zabitych, których nazwisk nie ustalono, a także przy niektórych miejscowościach podano nazwiska Ukraińców, biorących udział w mordowaniu Polaków. Na uwagę zasługują mapki z naniesionymi miejscowościami, w których miały miejsce ludobójcze ekscesy w całości lub częściowo udokumentowane i miejscowości pozbawione dokumentacji. Przy każdym powiecie znajduje się dobrze wykonana tabela podsumowująca udokumentowane straty osobowe. Przy każdej miejscowości podane są numery publikacji z ogólnego zestawu opracowań, które jej dotyczą. W części drugiej znajdują się ułożone alfabetycznie w poszczególnych powiatach relacje bezpośrednich świadków – osób ocalałych z rzezi. Jedne z nich są krótsze, inne dłuższe. Jedne zawierają liczne szczegóły, inne są bardziej ogólne. Wszystkie jednak są wstrząsające i prowadzą do jednego, wspólnego mianownika: ludobójstwo. Na stronicach wstrząsającej publikacji umieszczono następnie 379 fotografii osób zamordowanych i rannych, pogrzebów, mogił, cmentarzy, świątyń, szkół, budynków użyteczności publicznej, widoki miejscowości związanych z grasowaniem banderowców. Ta część dokumentacyjno-fotograficzna kosztowała bardzo dużo wysiłku dotarcia do różnych zbiorów, zwłaszcza rodzinnych i znacznego nakładu finansowego.

Z obowiązku recenzenta pragnę podać pewne sugestie, które mogą posłużyć autorom przy opracowywaniu następnych tomów, dotyczących innych województw Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej. Cała bibliografia powinna być bardziej czytelna i podzielona na źródła rękopiśmienne, znajdujące się w danym archiwum wraz z podaniem sygnatur, jeśli takowe istnieją oraz na opracowania. Przy czasopismach należałoby podać numery i stronicę, na których znajdują się odpowiednie opracowania, relacje, czy też różne wzmianki. W książce brakuje opracowań z wydawnictwa zbiorowego *Życie religijne w Polsce pod okupacją hitlerowską 1939-1945* (Warszawa 1982) oraz *Życie religijne w Polsce pod okupacją 1939-1945* (Katowice 1992) pod red. ks. prof. Zygmunta Zielińskiego.

Jestem świadomy, że prezentowanej książki nie można krytykować. Można tylko podziwiać ogromną pracowitość jej autorów, ich zamięlowanie w dociekaniu do prawdy, ich konsekwencję w docieraniu do tych, którzy przekazali swoje zeznania o martyrologii kresowej ludności polskiej.

Ks. Józef Mandziuk

J a n P a w e ł II, *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*. Kraków 2005, ss. 174.

Najnowsza książka Jana Pawła II wpisuje się we współczesną myśl filozoficzną i antropologiczno-teologiczną w XX / XXI wieku, w której Autor aktywnie uczestniczył najpierw jako ksiądz, potem jako biskup, a zwłaszcza jako papież.

W zainteresowaniach naukowych dominował najpierw u ks. Karola Wojtyły tzw. rys mistyczny (do ok. 1950 r.). Był on związany głównie ze studiami w Rzymie (1946-1948) i z przygotowywaną przez niego rozprawą doktorską pt. *Quaestio de fide apud S. Joan-*